

V naší glose chtěli bychom dnes, třicet let po Masarykově smrti, připomenout ty stránky jeho filosofie, které mohou znamenat aktuální předmět filosofického zkoumání.

1. Za aktuální považujeme především veškerou práci, která se zaměřuje na studium Masarykova teoretického i praktického díla jako celku a přispívá k tomu, aby se téma „Masaryk“ stalo „normálním“ a zbavilo se prohibitivní pachuti. K pročištění duchovního ovzduší, jímž se tato otázka namnoze ještě obklopuje, mohou přispět také vážné analýzy Masarykovy filosofie *jako celku*, rozboru její geneze a struktury, vývoje a působení, jejího místa v dějinách českého a slovenského myšlení i jejího významu v měřítku světové filosofie. I tam, kde jsou Masarykovy postoje pochopitelně poplatny starým filosofickým postupům (dnes již v obecném vývoji filosofie překonaným), skýtá jejich analýza nemálo podnětného pro pochopení dějin myšlení a není tím zrušen aktuální filosofický význam některých podstatných složek Masarykovy filosofie, na něž bychom chtěli obrátit pozornost.

2. *Téma vědy a vědeckého myšlení* je jedním z ústředních témat, spojujících Masarykovo úsilí s dobou dnešní. Masarykův důraz na noetickou kritičnost, na empirii, exaktnost, fakta, jeho odpor ke snadnému souzení a k mytologizování — to vše sice nese u Masaryka pečeť existující, známých z raného pozitivismu, avšak zapojuje se do mnohem širších filosofických a společenských významů, než má pouze operativní pojetí vědy jako technologie vlády člověka nad světem. Masarykovi jde o emancipační roli kritického rozumu jak vzhledem k výstavbě osobnosti moderního člověka, tak vzhledem k tvorbě rozumných vztahů v moderní společnosti. Proto též považuje Masaryk vědy, zejména vědy společenské, za mocný nástroj humanizace společnosti a za sféru, která má postupně paralyzovat vliv mytologických forem myšlení, o něž se opírají úzce mocensko-politické formy vládnutí. Pozornosti zaslouží Masarykova klasifikace věd (problém, jenž je dnes stále důležitější a zároveň stále komplikovanější), která na několik desetiletí dala rámeček rozvoji vědy v našich zemích a zároveň v sobě obsahovala vysloveně filosofickou dimenzi, opřenou mimo jiné o moudrou myšlenku mezi vědy. Nešlo o agnosticismus, který předem zúžuje poznávací dosah vědy a filosofie, nýbrž o kritiku mytizace vědy samé, o přesnější stanovení role vědy, filosofie, umění, lidské volby atd. v procesu humanizace člověka.

3. Tím se též — v naprostém protikladu k pozitivismu — dostala u Masaryka do popředí klasická *idea filosofie jako metafysiky* a s ní také vědomí toho, že vědecká a filosofická racionalita, založená pouze úzce instrumentálně, dostane se na sceně, jestliže se nepojme jako konstruktivní činnost rozumu (konající myslivou práci s fakty a snažící se postihnout jejich smysl) a jako pokus (obtížný, v konfrontaci s vědou a celou kulturou neustále se korigující) o řešení otázek *transcendence, smyslu, hodnot*. I když se filosofické prostředky tohoto tázání

od Masarykovy doby značně změnily (např. zejména zásluhou jeho spolužáka E. Husserla), nelze říci, že by toto filosofické memento ztratilo v naší době něco na své aktuálnosti.

4. V pozadí Masarykova myšlení nacházíme *téma humanismu*, které — jako každé velké téma — může být zneužito a deformováno (teoreticky i v praxi), bez něhož by však asi novodobá společnost a kultura ztratily smysl. Tato idea — ať již se u Masaryka objevuje v úsilí o překonání desintegrace člověka nebo v jeho vědomí tehdejších společenských krizí nebo jako idea filosofie o člověku a pro člověka nebo jako myšlenka antropologického významu vědy („vědecký antropism“) — tvoří v osobě Masaryka spojovací článek mezi nejstaršími fázemi dějin našich národů a jejich dějinami nejnovějšími.

5. Do blízkosti této ideje patří Masarykova *filosofie dějin*, v ideji humanity viděl Masaryk právě smysl dějin našich národů. I když historické vědy budou kriticky opravovat mnohé Masarykovy soudy, přesto se nám myšlenka filosofie dějin právě dnes neodbytně vnučuje: zamyšlení nad smyslem vývoje našich národů, nad jejich místem v pohybu dnešního světa atd., tj. úvahy, které sice nemohou nabýt jistoty matematických pravd, ale bez nichž by se život našich národů změnil v konání, které kolotá ze dne na den a pohybuje se v úzkém okruhu bezprostředních otázek „kde-kdy-s kým-proti komu“.

6. Problém smyslu dějin našich národů se kromě otázky humanismu spojuje úzce i s problémem demokracie, který byl náplní Masarykovy *filosofie politické*. Zde ještě více než u ideje humanitní vystavena je každá úvaha politickému riziku. Domníváme se však, že v Masarykově pojetí moderní demokracie — přes jeho dobové meze — byl vyjádřen nesporný pokrok ve vývoji našich národů, vybudována byla koncepce, protikladná pravicovým režimům, a byly v ní obsaženy hodnoty, které se mohou stát organickou součástí demokracie socialistické: idea občanskosti, civilismu, odpor k mýtizaci byrokratické moci, úloha veřejnosti a pluralismu, vědy a kritického myšlení v demokracii, idea jednoty občanů v zásadních otázkách společenské a národní existence, právní záruky občanského života, úloha kultury a vzdělanosti v demokracii apod. Jde o hodnoty, které se často dostávají do konfliktu s vývojovými tendencemi technické civilizace a s mechanismy moci, a není snad na škodu, budeme-li je mít při našem řešení těchto nových problémů neustále na paměti.

7. Z filosoficko-metodologických problémů nutno ještě připomenout Masarykovu kritiku přílišného historismu, která je dnes ve sporech *mezi strukturalismem a historismem* cenná jak pro výstavbu filosofie a pro vztah filosofie k vědám (zejména k sociologii a k dalším vědám o člověku a společnosti), tak i pro filozofii dějin: vzrůstá význam strukturálních analýz přítomnosti (vlastně nedávné minulosti), vznikají pochybnosti o tom, zda se dá budoucnost považovat za prosté prodloužení působnosti nezvratných zákonů dosavadních dějin. Zároveň se v našich přítomných rozhodnutích a projektech silně uplatňuje vědomí historické kontinuity, celé historické povědomí našich národů. Zápas o vyvážený přístup strukturální a historický najdeme při pozorném čtení již u Masaryka.

8. Těmito cestami otevírá se nové pole konfrontace marxismu a soudobé ne-

marxistické filosofie s filosofií Masarykovou. Na něm se může věcným, zdůvodněným způsobem ukázat, že *střetnutí marxismu s Masarykem* není srážka dvou neměnných veličin, naprosto cizích světů nebo pouze dvou protichůdných ideologií, kdy jedna by mohla existovat jen za cenu zániku druhé: marxismus má také obecně společenský, teoretický a kulturní dosah, a naopak Masarykova filosofie — nazírána z odstupů několika desítek let — prokazuje podněty a hodnoty, přesahující epizodický interes jedné společenské skupiny. Vůbec se tedy nejedná o to, aby zlá vůle nebo myšlenková pohodlnost (obojí Masarykovi vždy cizí) pouze kácely modly a vyměňovaly je za jiné (např. v podobě povrchních variant na téma „Masaryk a...“), nýbrž aby se skutečné hodnoty věcně zkoumaly, kriticky se osvojovaly, daly se do přirozeného oběhu a přispívaly k hlubšímu porozumění minulosti i budoucnosti našich národů. A takto se může rozbor Masarykovy filosofie (nebo to, co bychom mohli dokonce nazvat filosofií Masarykovy filosofie) přeměnit v příspěvek k filosofii dějin našich národů: vždyť Masaryk sám reprezentoval jednu důležitou epochu dějin naší společnosti a kultury, spoluutvářel ji a zároveň ji refleктоval.

Toto nejsou poznámky pro manifestační proslov, nýbrž pro práci.

ФИЛОСОФИЯ МАСАРИКА КАК АКТУАЛЬНОЕ ПРОШЛОЕ

Лубомир Нов ý

В краткой заметке, написанной по случаю тридцатилетия со дня смерти Т. Г. Масарика, автор формулирует некоторые из важных тем, связанных с переоценкой трудов Масарика и его философского завета. Он подчеркивает прежде всего тот факт, что к философии Масарика следует подходить как к целому, потому что только так можно обнаружить ее интегреность и актуальное значение. Дальше автор указывает на актуальность следующих тем, разработанных в философских трудах Масарика: наука и научное мышление, идея философии как метафизики, проблема трансцендентального, значения и ценностей; тема гуманизма, представляющая в лице Масарика соединительное звено между древнейшими и современными этапами истории чешского и словацкого народов; философия истории, основным содержанием которой является идея гуманизма; философия политики; споры между структурализмом и историзмом; марксизм и философия Масарика. В заключении автор отмечает, что Масарик был представителем важной для нашего общества и нашей культуры эпохи, сам ее помогал создавать и отражал ее.

MASARYK'S PHILOSOPHY AS A TOPICAL PAST

Lubomír Nov ý

In a short gloss written on the occasion of the 30th anniversary of the death of T. G. Masaryk, the present author formulates some important themes referring to Masaryk's philosophical work and message. He emphasizes, above all, that it is necessary to approach Masaryk's philosophy as a whole, because only then its stimulating character and topical meaning can become evident. He further points out the topical character of the following themes of Masaryk's

philosophical thought: science and scientific thought; the idea of philosophy as metaphysics, the problem of transcendency, sense and values; the theme of humanism, which represents in Masaryk's personality a connecting link between the oldest and our phases of the history of Czech and Slovak nation; the philosophy of history, the main contents of which is the idea of humanity; the philosophy of politics; the controversies between structuralism and historicism; Marxism and Masaryk's philosophy. In the end the author states that Masaryk represented an important epoch of the history of our society and culture, co-operated in creating it and, at the same time, reflected it.